

INSTITUCIONALNI PRISTUP RAZMATRANJU SAVREMENIH FIKHSKIH PITANJA U ZAPADNOM KONTEKSTU

Senad ĆEMAN

UDK 28-74-4

DOI: <http://dx.doi.org/10.26340/muallim.v20i78.1719>

SAŽETAK: Ovaj rad govori o institucionalnom pristupu razmatranja savremenih fikhskih pitanja u Zapadnom kontekstu. Savremenost fikhskih pitanja je stari fenomen. Institucionalnim pristupom se čuva bit vjere. Razmatranje savremenih fikhskih pitanja možemo posmatrati kao racionalni i realni pravni okvir u traganju za smislom zakona. Prihvaćen je stav uleme da se muslimani neće složiti o nečemu što je zabluda. Izbalansiranost interesa ljudi glavni je i najvažniji cilj uspostave šerijatskih normi. Uskladiti poslovnu etiku sa principima halal i harama, poštivati gradaciju šerijatskih izvora i pravilno formulirati pitanje – ključni su elementi metodologije u ovoj oblasti. Nema jedinstvene formule za sve situacije, Tekst je nepromjenjiv a kontekst promjenjiv. Institucionalno tumačenje vjere u Zapadnom kontekstu prati institucionalna odgovornost.

Ključne riječi: savremena fikhska pitanja, institucionalni pristup, Zapadni kontekst, Šerijat, savremenost, tumačenje, razmatranje, islam

Fenomen savremenosti fikhskih pitanja

Svaka generacija muslimana je imala pitanja na koja je valjalo pronaći odgovor u datoj savremenosti. Generacija kojoj mi pripadamo nije izuzeta od takve vrste izazova. U kratkom historijskom presjeku uvodnog razmatranja savremenih muslimanskih dilema navest ćemo neke od najpoznatijih muslimanskih dilema iz vremena četverice pravednih halifa, četverice imama utemeljitelja islamskih pravnih škola i iz pravne prakse bošnjačke uleme.

Za vrijeme halife hazreti Ebu Bekra javlja se dilema kodifikacije

Kur'ana, odnosno da li učiniti ono što sam Poslanik, a.s., nije učinio ili ići u korak sa savremenim načinom čuvanja Kur'ana od eventualnog zaborava ili iskrivljavanja. Slična dilema je bila i sa načinom sakupljanja zekata; institucionalno, za šta se energično zalagao Ebu Bekr ili pojedinačno, za šta su se zdušno zalagali pojedine plemenske starješine, plašeći ostale muslimane vrlo mogućim izazivanjem sukoba u slučaju neprihvatanja njihovog načina razumijevanja tog pitanja.

Za vrijeme hazreti Omera nalazimo brojna savremena pravna pitanja toga doba, navedimo ovom prilikom

samo pitanje ustanovljenja hidžretskog kalendara i početka računanja muslimanske ere.

Prisjetimo se iz vremena hazreti Osmana pitanja prepisivanja Mushafa i slanja kopija u tadašnja četiri muslimanska centra radi daljeg umnožavanja i distribucije mushafa muslimanima.

Za vrijeme halife Alije otvara se dijalog sa militantnim pripadnicima haridžijskog pokreta u cilju njihovog vraćanja u okvire zajednice – džemata i trenutnog zaustavljanja međumuslimanskog sukobljavanja.

Savremenost fikhskih pitanja nastavljena je u prvim stoljećima

islama, tokom nastanka pravnih škola (*mezheba*). Tako će Ebu Hanife smatrati da je brak ugovor. Malik će odbiti halifin prijedlog da njegovo djelo Muvetta bude zakonik. Šafija će davati različite odgovore na isto pitanje postavljeno u Iraku i Egiptu. Ahmed neće popustiti u odbacivanju teorije stvorenosti Kur'ana. Primjera je mnogo više od predviđenog prostora za njihovo navođenje.

Bošnjачka ulema razmatrajući i definirajući pitanja savremenosti vremena u kojem su živjeli, dali su značajan doprinos našoj sveukupnoj vjerskoj tradiciji. Ostati ili učiniti hidžru u Tursku za vrijeme odlaska Osmanlija bijaše vrlo savremeno pitanje toga doba, na koje je dat jasan odgovor, a glasilo je: ostati! Računati vrijeme po vaktiji, a ne gledanju mlađaka, institucionalizirati članarinu, zekat, kurban i tumačenje vjerskih propisa; utemeljenje Dana šehida; osnivanje Memorijalnog centra Potočari i klanjanje dženezu 11. jula žrtvama Genocida u Srebrenici, samo su neki od brojnih primjera veoma složenih savremenih fikshskih pitanja na koja su naši alimi pronalazili odgovor. Na taj način su se institucionalno štitili interesi Zajednice u vremenu čestih promjena društvenog stanja.

Prateći tok navedenih i njima sličnih događaja može se zaključiti kako je savremenost fikshskih pitanja, zapravo, stara pojava. Takva savremenost ne počinje niti završava sa nama. Na savremena pitanja dopuštenosti (*halala*) ili zabranjenosti (*harama*) određenog vjerovanja ili prakse, samo mi – niko drugi iz nama bliže ili dalje

prošlosti – moramo pronalaziti odgovore, isto onako kako je to činila svaka generacija muslimana prije nas.

Institucionalni pristup razmatranju savremenih pitanja

Analizom navedenih primjera moguće je uočiti kako ona pripadaju oblasti obreda, običaja, porodičnog i personalnog prava, društvenih odnosa, poslovnog prava itd. Metodima institucionalnog pristupa dolazilo se do optimalnih rješenja. Forma pitanja i odgovora se vremenom mijenjala a suština prihvatanja rješenja ostajala ista.

Za vrijeme prve četverice halifa principom dogovora dolazilo se do jasno artikuliranih stavova sa kojima su se muslimani kroz vjerovanje i praksu identificirali. Za vrijeme četverice imama opet se institucionalnim putem tumačenja vjere od strane dokazanih i među muslimanima prihvaćenih vjerskih autoriteta dolazilo do jasnih uputa za postupanje. I u našem, bosanskohercegovačkom, kontekstu etablirala se metodologija institucionalnog tumačenja i primjene šerijatskih propisa važnih za vjerski identitet Bošnjaka.

Naša ulema je uporno insistirala na važnosti osiguranja institucionalnog tumačenja Šerijata za bosanske muslimane, ranije putem Vijeća za fetve, a sad putem Vijeća muftija i fetva-i emina dominantnom linijom tumačenja kroz sunijsku misao.¹

Zalagali su se za to da muslimani kao zajednica zauzmu stav o određenim situacijama i da definiraju svoje ponašanje u njima. Na taj način su

nastojali graditi institucije, vjerujući da samo institucionalizirani način rada može dati dugotrajno pozitivne pomake. Bili su duboko svjesni "da su muslimani bili prepušteni sami sebi da se snalaze kako mogu i umiju, izloženi stalnoj dilemi: ili ostati okovan u ranijim formama i oblicima života i shvaćanja te tako tapkati na jednom mjestu, gdje se stalo vrlo davno – ili se osloboditi tih formi i poći drugim – tuđim putem".²

To ne znači da nije bilo pokušaja vaninstitucionalnog djelovanja i nudenje rješenja. Kako je vrijeme pokazalo prolaznost pojedinaca a trajnost institucija tako su i muslimani uočavali da im institucionalni pristup nudi sigurnost hoda pravim putem. Ostali su zabilježeni pokušaji vaninstitucionalnog djelovanja, ali uglavnom kao pogrešni, štetni i nauk za ubuduće kojim putem ne treba ići.

Danas muslimani na nacionalnom nivou imaju vijeća za fetve, a na međunarodnom nivou akademije islamskog prava.³ Mnoge muslimanske dileme su općeg karaktera i više puta razmatrane na vijećima i akademijama. Odgovori na ista pitanja ne moraju biti nužno istovjetni, ali se insistira na ujednačenoj metodologiji razmatranja pitanja i obrazloženju prihvaćenih odgovora. Zahvaljujući pristupu institucionalnog tumačenja islama muslimani osjećaju bliskost u vjerovanju i praksi, bez obzira na geografske, kulturološke, tradicijske i svake druge razlike.

U odgovorima bosanskohercegovačke uleme vidi se jasna moć ne samo poznavanja nego i raspoznavanja svih pravnih finesa Šerijata. Za

¹ Fikret Karčić, "Glavne tendencije u tumačenju Šerijata u BiH 2000–2005", *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, LIV, 2011, str. 191–201.

² Husein Đozo, "Gdje je granica nužde", *Izabrana djela*, knj. 2, *Kur'anske studije*, El-Kalem, Sarajevo, 2006, str. 108–110.

³ Najpoznatije međunarodne akademije islamskog prava su: a) Međunarodna akademija islamskog prava pri Organizaciji islamske solidarnosti (OIS) u Džeddi – www.fiqhacademy.org, b) Akademija islamskog prava pri Ligi islamskog svijeta u Mekki – www.themwl.org; c) Evropsko vijeće za fetve i istraživanja – www.e-cfr.org; d) Akademija šerijatskih pravnika Amerike – www.amjaonline.org; e) Akademija islamskog prava u Indiji – www.ifa-india.org. Zvanične internet stranice su na arapskom i engleskom jeziku, a popis pitanja je pregledan i lahko dostupan. Ovom prilikom želimo skrenuti pažnju na korisno djelo iz ove oblasti *Fetve Evropskog vijeća za fetve i istraživanja*, preveo i priredio Enes Ljevaković, Connectum, Sarajevo, 2005, kao i obimni i korisni materijal *Pitanja i*

odgovori fetva-i emina, sarajevskog muftije dr. Enesa Ljevakovića, dostupan na zvaničnoj stranici Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, putem linka <http://islamskazajednica.ba/dini-islam/pitanja-i-odgovori>. Pošto je većina postavljenih pitanja uglavnom osobne prirode, tako se i ponuđeni odgovori mogu odnositi na konkretna pitanja, a ne na općenitu normu, što, zapravo, i jeste bit pravnog mišljenja (*fatwā*) u šerijatskom pravu. Navedeni izvori mogu poslužiti kao polazna osnova u razmatranju određenog fikshskog pitanja.

to se može zahvaliti visokom stepenu vjerskog obrazovanja u domaćim i najprestižnijim medresama i univerzitetima u islamskom svijetu na kojima su znanje stjecali alimi naših krajeva. Za to se također može zahvaliti istoj literaturi kojom su se služili kao i njihove kolege šerijatski pravnici i ulema širom islamskog svijeta. Za to se može zahvaliti i beskrajnoj odanosti islamu, Kur'anu, Sunnetu, hanefijskom mezhebu i ehli sunnet-skom učenju. Za to se može zahvaliti i ogromnoj hrabrosti naše uleme da se upusti u samostalno promišljanje o mnogim pitanjima koja su se činila većim od njih samih i vremena u kojem su živjeli i uvjeta u kojima su djelovali, čak i onda kad su se čuli povici, čitali vrlo žustri i nimalo ugodni tekstovi i osude takvih mišljenja. Znali su oni da će imati, prema hadisu, nagradu kod Allaha i ako pogriješe.

Malo je malih muslimanskih naroda koji se mogu time pohvaliti. Za to se najviše može zahvaliti iskrenom nijetu muslimana u Bosni i Hercegovini i Božijoj pomoći da istraju na putu Šerijata.

Članom 60. Ustava Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini uređen je institucionalni pristup razmatranja savremenih fikhskih pitanja: "Vijeće muftija je organ Islamske zajednice za pitanje vjere" ..., koje "brine o unapređenju ispravnog i oplemenjujućeg razumijevanja islama među pripadnicima Islamske zajednice".⁴

Značaj razmatranja savremenih fikhskih pitanja

Islamsko pravo bogato je instrumentima prilagođavanja i adaptacije u različitim stanjima i situacijama koje mogu zadesiti čovjeka i njegovu zajednicu. Razradom takvih pitanja

dolazi se do svojevrsne kodifikacije šerijatskog prava, pojednostavljenja primjene Šerijata, ukazuje na fleksibilnost i adaptabilnost Šerijata, potvrđuje usklađenost zahtjeva i norme, predstavlja primjer izuzetka koji potvrđuje pravilo, kreira pravni okvir uvažavanja zadatih okolnosti i olakšava normiranje savremenih muslimanskih dilema.

Razmatranje savremenih fikhskih pitanja možemo posmatrati i kao racionalni i realni pravni okvir, obzirom da se, u osnovi, radi o pravnoj sistematizaciji teorije fikha. Dok tragamo za optimalnim rješenjima u savremenim pravnim muslimanskim dilemama, mi, zapravo, tragamo za smislom zakona. Muslimani koji su postavljali pitanja bili su u prilici dobiti odgovore koji su im bili primjenjivi i prihvatljivi u vremenu i prilikama u kojima su se našli.

Na određena savremena pitanja, zbog njihove složenosti, gotovo je nemoguće dati konačan odgovor. Njihovim razmatranjem se osigurava izvornost suštine islamskog vjerovanja i prakse. Forma partikularne šerijatske norme prilagođava se datim okolnostima, što vodi ka podržavanju i prihvatanju takve metodologije od strane muslimana. To je samo po sebi vrlo važno s obzirom na prihvaćen stav uleme da se muslimani neće složiti o nečemu što je zabluda. Na taj je način sačuvana bit islama.

Izvori za razmatranja savremenih fikhskih pitanja

Obzirom na svoju dvojnost izvornosti – tradicionalnu (*naql*) i racionalnu (*aql*) – pravna rješenja ponuđena kroz razmatranje savremenih fikhskih pitanja zasnivaju se na snazi argumenata Teksta – Kur'ana časnog i Tradicije Poslanika, a.s. Metodičari

hanefijske pravne škole će kazati da "ako bi argument analognog zaključivanja bio u suprotnosti s Tekstom – odustaje se od analogije i daje se prednost Tekstu u normiranju propisa".⁵

Osnovno pravilo metodologije islamskog prava u normiranju pravnih odredbi nalaže obavezno vraćanje primarnom pravnom osnovu. Izbalansiranost interesa ljudi glavni je i najvažniji cilj uspostave šerijatskih normi. Islamsko pravo interes definira kao "očuvanje intencije zakona putem otklanjanja štete".⁶ Gazalija će kazati da se interesom može smatrati sve ono što doprinosi očuvanju krajnjeg cilja zakona, a cilj zakona u odnosu na ljude postiže se putem zaštite pet temeljnih ljudskih dobara i interesa, te da se sve što na bilo koji način ugrožava jednu od pet zaštićenih ljudskih vrijednosti⁷ može smatrati štetom, a otklanjanje te štete po sebi je interes.⁸ Šerijatskopравни teoretičari smatraju da je nedefinirani interes (*mašlahamursala*) onaj interes koji nije ni potvrđen ni osporen u šerijatskopравnim tekstovima.⁹

Metodologija razmatranja savremenih fikhskih pitanja

Razmatranje savremenih fikhskih pitanja u sebi sadrži formalno i suštinsko značenje olakšavanja, otklanjanja grijeha, teškoće i nelagode. Kroz razumijevanje ljudskih potreba i interesa teži se ka jednostavnosti, lakoći i umjerenosti pravnih rješenja. Svaki pristup, u bilo kojem pitanju vjerskog ili svjetovnog sadržaja, koji koristi metodu grubosti i otežavanja, umjesto metode blagosti i olakšavanja, na kraju se pokaže nemoćnim i neefikasnim te bude odbačen.¹⁰

Prilikom razmatranja savremenih fikhskih pitanja ispravno bi bilo koristiti onu metodologiju koja će

⁴ Ustavi Islamske zajednice, http://islam-skazajednica.ba/images/stories/Ustavi/Ustav_IZ-e_precisceni_tekst_2014.pdf

⁵ Abū Baqr Muḥammad ibn Aḥmad ibn Abī Sahlal-Saraḥsī (u. 490. po H.), *Uṣūlal-Saraḥsī*, Dāral-Kitāb al-'arabī, nedatirano, 2/208.

⁶ Badral-dīn Muḥammadal-Zarkašī (u.794.

po H.), *Al-Baḥral-muḥitfiuṣūlal-fiqh*, Wizāraal-Awqāf wa šū'unal-islāmīyya, Kuvajt, 1988, 6/76.

⁷ Vjera (*dīn*), život (*naḥs*), sloboda mišljenja i izražavanja (*aql*), čast (*ird*) i imetak (*māl*).

⁸ AbūḤamidMuḥammadal-Gazālī (u. 505. po H.), *Al-Muṣtaṣṣā min 'ilmal-uṣūl*,

Dāral-Fikr, Bejrut, 1970, 1/286-287.

⁹ Muḥammad Sa'īdRamaḍānal-Būṭī (u. 2013), *Ḍawābital-mašlahā*, Maṭba'a al-'Ilm, Damask, 1967, str. 63.

¹⁰ Aḥmad ibn 'Alī ibn Ḥaḡar al-'Asqalānī (u. 852. po H.), *Faḥḥal-bārīšarḥṢaḥīḥal-Buḥārī*, Dāral-Rayyān li al-turāṭ, Kairo, 1989, II, 1/117-118.

voditi ka institucionalnom tumačenju vjere. Na taj način će se sačuvati suštine islama. Radnje koje su u osnovi Šerijatom zabranjene ostat će zabranjene, a ono što Šerijat posmatra kao dopušteno tako će se i tretirati.

U šerijatskopравnim normama potrebno je voditi računa o trenutnom stanju, općim i pojedinačnim prilikama muslimana, njihovom zdravlju, bolesti, boravku, mjestu prebivališta, nuždi i potrebama.

Tri su ključna elementa metodologije definiranja savremenih fikhskih pitanja:

Prvi je da se poslovna etika uskladi sa osnovnim principima halala i harama.¹¹

Drugi je da se poštuje gradacija šerijatskih izvora na kojima se zasniva određeni stav. Najprije se pozivati na jedan od osnovnih izvora šerijatskog prava, tek onda na pomoćne izvore a zatim na međunarodne akademije islamskog prava i nacionalna vijeća za fetve.

I *treći* element metodologije definiranja savremenih fikhskih pitanja je da se pravilno formulira pitanje koje se tretira. Na način da se prvo odredi kojoj oblasti fikha pripada konkretno pitanje i kako tačno ono glasi; ukaže na dio pitanja koji nije sporan po svojoj sadržini u odnosu na raniji propis sličnih pitanja; pojasni sporni dio pitanja o kojem se raspravlja; navede argumentaciju za i protiv određenog mišljenja, te na kraju jasno artikulira stav po datom pitanju, uz obavezno obrazloženje odabranog mišljenja. Slijedenje redoslijeda šest navedenih koraka vodi ka ispravnoj metodologiji rješavanja savremenih fikhskih pitanja.

Nema jedinstvene formule za sve situacije

Mnogo je elemenata koji se uzimaju u obzir prilikom donošenja

određenog stava. Od toga u kakvoj individualnoj ili kolektivnoj prilici se nalazi osoba koja pita, do toga da li je riječ o potrebi ili stanju nužde u kojoj se ljudi nalaze. Zbog toga ne treba donositi ishitrene odgovore niti odugovlačiti sa davanjem mišljenja. Pitanja se rješavaju od slučaja do slučaja.

Prevelika je odgovornost na islamskim pravnicima i našim imamima u iznalaženju odgovora. Olahko datim odobrenjem može se dodatno oslabiti ionako ugroženi vjerski identitet muslimana. Zabranjivanje određenog postupanja može voditi tome da ljudi u nuždi postupe kako budu morali. Najgora je opcija da ulema daju mišljenja koja muslimani ne primjenjuju, ne zato što to ne žele, nego zato što to ne mogu učiniti. Krajnji cilj Šerijata jeste otklanjanje nelagode od ljudi, kad god je to moguće.

Uvažiti okolnosti, iznaći zadovoljavajuće rješenje, a ostati u granicama dopuštenog nije lahak zadatak. Zadaća islamskih pravnika jeste da jasno zauzmu stav o određenom pitanju i da ga razgovijetno obrazlože. Muslimani takav stav mogu prihvatiti, poštovati, primiti k znanju ili ignorirati, ali treba da budu upoznati s njim.

Odgovorni islamski pravnici ponekad donose inovativna rješenja kojima nerijetko pomjeraju granice, bude nemire i izazivaju osporavanje. Pošto se radi o samostalnom traganju za novonastalim slučajevima, vrijeme pokaže ko je bio upravo. Ići ukorak s vremenom, a ostati u granicama Šerijata, dužnost je svih muslimana. Nekad ta putanja može izgledati kao hod po ivici, ali ukoliko je ona uvjetovana očuvanjem nužnih interesa, onda je to, zapravo, jedini dio prohodnog puta. Tu kakvu-takvu prohodnost puta, posebno u kontekstu savremenog življenja, osigurava metodologija definiranja savremenih fikhskih pitanja.

činjenje širka, 4. Zabrana nekih stvari sukladna je njihovoj nečistoći i šteti, 5. Ono što je haram – to je suvišno i bespotrebno, 6. Sve što vodi haramu je haram, 7. Zabranjeno je lažno predstavljati haram kao halal, 8. Dobre namjere haram ne čine prihvatljivim,

Tekst je nepromjenjiv, a kontekst promjenjiv

Poznato je da perspektiva pozicije i opozicije, snage i slabosti, mirnodopskog i ratnog, zavisnog i nezavisnog, slobodnog i neslobodnog – nije ista. U fikhu se ovo elaborira u okviru rasprave o nepromjenjivim i promjenjivim propisima. Ono što se u nekim prilikama čini zabranjenim sukladno direktnom slovu jednog Teksta, postaje dozvoljenim sukladno slovu ili duhu drugog Teksta. Islamski pravnici u procesu donošenja određenog pravnog rješenja stalno se oslanjaju na Tekst i njegovo razumijevanje s promjenom mjesta i vremena. Metodologijom savremenih fikhskih pitanja se dolazi do najboljih mogućih rješenja u konkretnim pitanjima. Ostati u granicama dopuštenog, a pritom uvažiti težinu stanja, jedna je od trajnih intencija Šerijata.

Savremena fikhska pitanja u Zapadnom kontekstu

Bosanskohercegovački muslimani su u sličnim prilikama i dilemama u kakvim su i ostali muslimani diljem svijeta. U odnosu na ukupno učenje islama, Zapadni kontekst ima dosta zajedničkog sa svim drugim kontekstima u kojima muslimani egzistiraju. Ovdje prvenstveno mislimo na pitanja vjeronanja (*imana*) i odgoja (*edeba*). U odnosu na pravna pitanja, Zapadni kontekst nalaže specifičan pristup Zapadnoj zakonskoj legislativi i predviđenim pravima u njoj. Tumačenje vjere od strane nosilaca vjerskog autoriteta Bošnjaka treba posmatrati kroz zapadnoevropski kontekst zbog činjenice da je Bosna i Hercegovina evropska država. Na

9. Treba se kloniti sumnjivih stvari, 10. Haram je zabranjen svakome, bez razlike, 11. Prijeka potreba zahtijeva izuzetke. Yūsufal-Qarādāwī, *Halal i haram u islamu*, preveli Džemaludin Latić i Seid Smajkić, NIIP Ljiljan, Sarajevo, 1997, str. 43-72.

¹¹ Savremena poslovna etika može se razmatrati na temelju sljedećih šerijatskih principa: 1. Temeljni je princip "dozvoljenost stvari", 2. Samo Allah, dž.š., ima pravo nešto proglasiti dozvoljenim ili zabranjenim, 3. Zabrana halala i dozvola harama je, jednostavno,

ponuđena tumačenja treba gledati kao na bosansko ili zapadnoevropsko iskustvo.¹²

Pozicija Bošnjaka kao autohtonog evropskog naroda je po mnogo čemu specifična. Okcident očekuje punu privrženost Zapadnim vrijednostima, a Orijent islamskim vrijednostima. Pomiriti ponekada nepomirljivo se često nameće kao spasonosno rješenje.

Bošnjaci su nerijetko uspijevali da putem izbalansiranih rješenja za složena savremena fikhska pitanja budu mjesto susreta i dijaloga Istoka sa Zapadom. U domovini su putem svih nivoa Islamske zajednice zadobili povjerenje vjernika u uređenju vjerskih poslova i tumačenju propisa dini-islama. U dijaspori se nameću kao mala ali organizirana zajednica integriranih pojedinaca.

Princip institucionalnog predstavljanja i tumačenja vjere smatra se neupitnim unutar Zapadnog konteksta. Privilegija tumača vjerovanja i prakse muslimana koji egzistiraju na Zapadu za sobom povlači odgovornost za iskazane stavove i pokazana ponašanja prema određenim društvenim izazovima.

Personalni odnos muslimana prema određenom savremenom fikhskom pitanju u Zapadnom kontekstu doživljava se kao mogući pokazatelj duhovnosti ili uvjerenja po određenom pitanju. Kolektivni odnos prema istom pitanju doživljava se uglavnom kao znak stepena integriranosti i lojalnosti Zapadnim vrijednostima.

Odgovornost za stanje muslimana je zajednička, bilo da je riječ o pojedinačnoj ili kolektivnoj odgovornosti. Tako se treba i ponašati u određivanju prema nekom pitanju. Na personalnoj ravni čuvati granice vjere koliko god to mogućnosti dopuštaju. Na kolektivnoj ravni slijediti upute reisu-l-uleme i Vijeća muftija u očuvanju duha Šerijata.

Tumačenje islamskog učenja u Zapadnom kontekstu ne treba biti bitno drugačije od načina tumačenja drugih zapadnih religijskih učenja, putem pozivanja na zvanične stavove crkve i zajednice po određenom pitanju. Postojanje eventualnog disbalansa vjerovanja i uvjerenja u određenim pitanjima, poput pitanja dopuštenosti abortusa, eutanazije i sličnih – za jedne vjerskih a za druge etičkih – pitanja trajat će zbog različitih uvjerenja po pitanju prihvaćenih vrijednosti.

Na ponuđene odgovore o nekom savremenom fikhskom pitanju ne treba gledati kao na samostalan izvor Šerijata, nego ga tretirati kao dio općedruštvenog interesa unutar općih intencija Šerijata. U Zapadnom kontekstu promatrano, bolje bi bilo da muslimani riješe neko pitanje prije nego ga drugi riješe na svoj način. Potrebno je putem svijesti činiti stalni napor za očuvanje biološkog opstanka i islamskog identiteta. Ispravno razumijevanje i prakticiranje srednjeg puta islama u Bosni i Hercegovini je nužno za opstanak i prosperitet muslimana.

Kod davanja odgovora na savremene muslimanske dileme potrebno je stalno pravljenje razlike između promjenjive forme i nepromjenjive suštine šerijatskih vrijednosti, kao i vođenje računa o sposobnosti vaganja između očuvanja nužnih interesa vjere, s jedne strane, i realnog stanja muslimana, s druge strane.

Fetve o novonastalim slučajevima težak su izazov osim za onoga ko ima široke vidike i precizno razumijevanje klasične fikhske literature. To znači da je neophodno da onaj koji nudi rješenja bude sposoban da se bavi parcijalnim idžtihadom. Parcijalni idžtihad znači da učenjak bude u stanju iznaći normu o određenom slučaju ili iz samo jedne pravne oblasti.¹³

Prilikom odgovora na savremena fikhska pitanja potrebno je voditi računa o principu otvaranja ili zatvaranja puteva koji vode do halala ili harama, tj. sredstvima i ciljevima norme. Isto tako, potrebno je snažno insistirati na stanovištu obaveznog poznavanja društvene realnosti, kao i razlikovanja pojedinačnih od općih šerijatskih normi i ciljeva cijelog sistema.

Pritisak koji čini savremeni život i odbojnost nekih ljudi prema vjeri ne daju za pravo da se žrtvuju nepromjenjivi i općeprihvaćeni principi, ili da se napuste kategorični i jasni propisi koliko god da su društva dostigla promjene i napredak, jer su tekstovi Šerijata univerzalno važeći za sve ljude, svako vrijeme i mjesto.

¹² "Bosanski nauk, kao naučeno iskustvo u vjeri, što ne treba razumjeti kao bosanski islam ili evropski islam, već samo kao bosansko ili evropsko iskustvo, tj. iskustvo bosanskog ili evropskog čovjeka u islamu, bio bi ne samo poželjan već i nužan u džihadu ili idžtihadu

bosanskog muslimana da nađe svoje zasluženo mjesto pod evropskim nebom." V. Mustafa Cerić, "Besjeda reisu-l-uleme dr. Mustafe Cerića povodom desetogodišnjice Obnoviteljskog sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini", u: *Rezolucija Islamske zajednice u Bosni*

i Hercegovini o tumačenju islama i drugi tekstovi, ur. Mustafa Prljača, El-Kalem, 2006, str. 22.

¹³ *Ustanova fetve u globaliziranom svijetu*, ur. Mustafa Hasani, prijevod Osman Kozlić [i dr.], Centar za dijalog – Vesatijja i El-Kalem, Sarajevo, 2013, str. 18.

Literatura

AbūBaqrMuḥammad ibn Aḥmad ibn AbīSahlal-Saraḥsī (u. 490. po H.), *Uṣūlal-Saraḥsī*, Dāral-Kitāb al-'arabi, nedatirano.
AbūḤamidMuḥammadal-Gazālī (u. 505.

po H.), *Al-Mustasfā min 'ilmal-uṣūl*, Dāral-Fikr, Bejrut, 1970.
Aḥmad ibn 'Alī ibn Ḥaḡar al-'Asqalānī (u. 852. po H.), *Fathal-bārīšarḥŠaḥīḥal-Buḡārī*, Dāral-Rayyān li al-turāṭ, Kairo, 1989.

Badral-dīnMuḥammadal-Zarkašī (u.794. po H.), *Al-Baḡral-muḥīṭfiuṣūlal-figh*, Wizāraal-Awqāf wa šū'unal-islāmiyya, Kuvajt, 1988.
Fetve Evropskog vijeća za fetve i istraživanja,

- preveo i priredio Enes Ljevaković, Connectum, Sarajevo, 2005.
- Fikret Karčić, "Glavne tendencije u tumačenju Šerijata u BiH 2000–2005", *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, LIV, 2011.
- Husein Dozo, "Gdje je granica nužde", *Izabrana djela*, knj. 2, *Kur'anske studije*, El-Kalem, Sarajevo, 2006.
- Muhammad Sa'īd Ramaḍānāl-Būṭī (u. 2013), *Ḍawābital-maṣlaḥa*, Maṭba'at al-'Ilm, Damask, 1967.
- Mustafa Cerić, "Besjeda reisu-l-uleme dr. Mustafe Cerića povodom desetogodišnjice Obnoviteljskog sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini", u: *Rezolucija Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini o tumačenju islama i drugi tekstovi*, ur. Mustafa Prljača, El-Kalem, 2006.
- Ustanova fetve u globaliziranom svijetu*, ur. Mustafa Hasani, prijevod Osman Kozlić [i dr.], Centar za dijalog – Vesatija i El-Kalem, Sarajevo, 2013.
- Yūsufal-Qarādāwī, *Halal i haram u islamu*, preveli Džemaludin Latić i Seid Smajkić, NIIP Ljiljan, Sarajevo, 1997.
- "Akademija islamskog prava pri Ligi islamskog svijeta u Mekki", www.themwl.org
- "Akademija islamskog prava u Indiji", www.ifa-india.org
- "Akademija šerijatskih pravnikā Amerike", www.amjonline.org
- "Evropsko vijeće za fetve i istraživanja", www.e-cfr.org
- "Međunarodna akademija islamskog prava pri Organizaciji islamske solidarnosti (OIS) u Džeddi", www.fiqhacademy.org
- "Ustavi Islamske zajednice", http://islam-skazajednica.ba/images/stories/Ustavi/Ustav_IZ-e_precisceni_tekst_2014.pdf

الموجز

المقاربة المؤسسية في مناقشة المسائل الفقهية المستجدة في السياق الغربي

سناد تشيمان

يتحدث هذا العمل عن المقاربة المؤسسية في مناقشة المسائل الفقهية المستجدة في السياق الغربي. إن ظهور مسائل فقهية مستجدة ظاهرة قديمة، والمقاربة المؤسسية تحفظ جوهر الدين، ويمكن أن يُنظر إلى مناقشة المسائل الفقهية المستجدة على أنها إطار عقلي أو واقعي قانوني عند البحث عن مفهوم القانون. والرأي المعتمد عند العلماء أن المسلم لا يقبل شيئاً من الضلال. إن تحقيق التوازن بين مصالح الناس هو المقصد الرئيس والأكثر أهمية عند وضع الأحكام الشرعية. كما أن ملاءمة الأخلاق في المعاملات مع مبدأَي الحلال والحرام، واحترام تدرج مصادر الشريعة والصياغة الصحيحة للسؤال، تعتبر العناصر للمنهجية الأساسية في هذا المجال. لا يوجد صيغة موحدة لجميع الظروف والأحوال، فالنص لا يتغير والسياق يتغير. إن التفسير المؤسسي للدين في السياق الغربي مصحوب بالمسؤولية المؤسسية.

الكلمات الرئيسية: المسائل الفقهية المستجدة، المقاربة المؤسسية، السياق الغربي، الشريعة، المعاصرة، التفسير، المناقشة، الإسلام.

Summary

INSTITUTIONAL APPROACH
TO THE ANALYSIS OF CONTEMPORARY FIQH
ISSUES IN THE WESTERN CONTEXT

Senad Ćeman

This article discusses institutional approach to the study of contemporary fiqh issues in western context. Contemporary nature of fiqh issues is an old phenomenon. An institutional approach preserves the essence of the faith. Analysis of contemporary fiqh issues can be viewed as a rational and realistic legal framework in search of the meaning of the law. Acknowledged opinion of ulema is that Muslims will not agree upon something that is fallacy. Balancing interest among people is the main and the most significant aim of establishing Sharia norms. To coordinate business ethics with the principles of *halal* and *haram*, preserving the order of relevance of the *Sharia* sources and to correctly formulate the question – are the key elements of the methodology of this field. There is no such thing as one unique formula for all the conditions. The Text is unalterable and its context is variable. Institutional interpretation of faith in the western context is accompanied by institutional accountability.

Key words: contemporary fiqh issues, institutional approach, the western context, Sharia, contemporary nature, interpretation, analysis, Islam